

AVTONOMIJA IN NADZOR MIGRACIJ V EVROPSKIH »TAMPONSKIH CONAH«

Uršula LIPOVEC ČEBRON^I, Jelka ZORN^{II}

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Avtonomija in nadzor migracij v evropskih »tamponskih conah«

Dva ključna koncepta, s pomočjo katerih avtorici v članku mislita migracije in se prepletata skozi celotno besedilo, sta nadzor nad priseljevanjem in avtonomija migracij, pri čemer poudarita, da je v praksi prvi odgovor na drugega in ne obratno. Koncept avtonomije migracij omogoča razumeti begunce/begunke in migrante/migrantke onstran viktimizacije in varnostnega diskurza. Nadzor razčlenita s pomočjo prikaza tipičnih diskurzov (ločevanje beguncev in ekonomskih migrantov, varnostni diskurz, diskurz žrtve, zloraba azila) in značilnih ukrepov (zapiranje »nelegalnih« migrantov in eksternalizacija evropskih meja). Ključni argument je, da v praksi nadzor nad priseljevanjem ne blokira le avtonomije migracij, temveč tudi sistem mednarodne zaščite. Omenjeni koncepti in prakse se odlikavajo na eksternaliziranih evropskih mejah – »tamponskih conah« – ki naj bi prevzele evropski sistem mednarodne zaščite ter varovale EU pred migracijami. Prakse v »tamponskih conah« avtorici obravnavata s perspektive avtonomije migracij, torej tudi onstran zatiranja in neučinkovitega sistema zaščite.

KLJUČNE BESEDE: meje, azil, mednarodna zaščita, center za tujce, pridrževanje

ABSTRACT

Autonomy and Control of Migration in European "Buffer Zones"

Two key concepts that intertwine throughout the text are immigration control and the autonomy of migration. It is important to emphasize that in practice, the former is a response to the latter and not the other way around. The concept of the autonomy of migration makes it possible to consider refugees and migrants without resorting to victimization and security discourse. Control is broken down by presenting typical discourses (the distinction between refugees and economic migrants, security discourse, victim discourse, asylum abuse) and countermeasures (incarcerating "illegal" migrants and the externalization of European borders). The main argument is that in practice, immigration control blocks not only the autonomy of migration, but also the system of international protection (asylum). These concepts and practices are reflected in Europe's externalized borders – "buffer zones" which are supposed to support the European asylum system and also protect the EU from migrations. The paper views practices in these buffer zones from the perspective of the autonomy of migration, and thus goes beyond the narrow framework of oppression and the ineffective system of protection.

KEY WORDS: borders, asylum, international protection, refugees, detention centre.

^I Docentka za področje kulturne antropologije Univerze v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Zavetiška 5, SI-1000 Ljubljana, ursula.lipovec@gmail.com

^{II} Docentka za področje socialnega dela Univerze v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo, Topniška 31, SI-1000 Ljubljana, jelka.zorn@fsd.uni-lj.si

UVOD

Avtonomija migracij pomeni videti mobilnost kot primarno in konstitutivno silo družbenega življenja in politične skupnosti (Papadopoulos, Tsianos 2013: 184). Migranti in begunci se preseljujejo ne glede na nadzor in omejitve, čeprav ukrepi nadzora zaznamujejo in brutalno zaustavljajo ljudi tako na mejah kot v notranjosti ciljnih držav. Ali, kot je to izrazil eden od sogovornikov: »[Ti režimi] se ne zavedajo, da ko se enkrat človek odloči, da bo odšel, kamor želi iti, da bo tja tudi prišel – nikakršne vize in meje mu ne morejo tega preprečiti. [Zaradi obstoječega viznega režima se] zgodi samo to, da se bolj namučič« (intervju z A., Azilni dom, 2. 3. 2002).

Koncept avtonomije migracij poudarja osebni vidik preseljevanja, ki pa v državah priselitve trči ob številne formalne ovire in ukrepe nadzora (Mezzadra 2015). Gre za to, kot pravita Papadopoulos in Tsianos (2013), da postanemo občutljivi in postavimo pred kapital (vendar ne neodvisno od njega), mobilnost pa pred nadzor (a ne nepovezano z njim). Avtonomija migracij pomeni, da ima preseljevanje ljudi svojo lastno logiko, motivacijo, usmeritve; reakcija na to avtonomno silo je državi nadzor in ne obratno (Transit Migration Forschungsgruppe 2006 v Papadopoulos, Tsianos 2013). Avtonomija migracij temelji na izmenjavi informacij med migranti/begunci na poti in v državah prihoda. Natančneje, šele izmenjava informacij, taktik preživetja, uslug, pogovorov, nasvetov za izogibanje nasilju in nadzoru ter povezanost med ljudmi omogočajo mobilnost in so del 'skupnega-v-gibanju' (*mobile commons*) (prav tam). V nadaljevanju s primeri ponazoriva tako nakopičeno znanje, to skupno v(r)ednost, ki jo migranti in begunci sproti dopolnjujejo.

Čeprav v članek vpeljeva koncept avtonomije migracij, pa to ne pomeni, da so migranti in begunci, ko se preseljujejo oziroma bežijo iz svojih držav, (povsem) avtonomni. Soočeni so z nadzorom nad priseljevanjem, ki v zadnjem desetletju postaja vse bolj globaliziran. Ta režim krepi varnostne diskurze (migranti kot grožnja, povezava migracij in kriminala, izključevanje »lažnih« beguncev) in temelji na ukrepih ilegalizacije, pridrževanja in deportacij (Rygiel 2010). Ključni ustanovi nadzora sta azilni dom in 'center za tujce' (*detention centre*), ki ločujeta prosilce za mednarodno zaščito¹ od ekonomskih migrantov. V nadaljevanju omenjeno klasifikacijo podrobneje analizirava, saj gre za prakso, ki onemogoča ne le svobodo in avtonomijo posameznikov in posameznic, temveč izniči celoten koncept mednarodne zaščite. Čeprav je definicija begunca v Ženevski konvenciji o statusu beguncev jasna, pa je dolgoletna vladna praksa arbitrarnega ločevanja ljudi na dve skupini povzročila trajno krizo azilnega sistema v državah Evropske unije. Ukrepi, ki naj bi omogočili zaščito preganjanih, naj bi obenem »ščitili« Evropo pred »navalom« priseljevanja. Rezultat izrazito selektivnega pristopa k begunskim pravicam, neločljivo povezanega z nadzorom nad priseljevanjem, ni le ilegalizacija »nezaslužnih«, temveč delegitimizacija priseljevanja z globalnega Juga na globalni Sever ter »kultura« nezaupanja (begunci morajo svojo potrebo po zaščiti šele dokazati).

Globalizirani režim nadziranja migrantov vse bolj deluje preko eksteralizacije meja. Michael Flynn (2013) eksteralizacijo meja (širjenje represivnih praks iz jedrnih držav mednarodnega sistema v periferne) povezuje z nelagodjem liberalnih demokracij ob izvajanju liberalizmu in demokraciji nasprotnih praks. Posledica omenjenega nelagodja je eksteralizacija varovanja meja (da bi »umazano delo« opravil nekdo drug) in uvajanje retorike človekovih pravic v vse ukrepe, tudi pridrževanje in deportiranje. Pri prestavljanju nadzora onstran meja Evropske unije je eden od učinkov nastanek »tamponskih con«. Z izrazom »tamponske cone« označujemo države, ki šele razvijajo evropski azilni sistem in jim je naložena vloga »psov čuvajev«, »vratarjev« EU, saj zadržujejo migrante in migrantke na njeni zunanji meji (prim. Milohnič 2001; Pajnik, Zavratnik Zimic 2003). V pričujočem članku sta kot »tamponski coni« prikazani Slovenija v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in Srbija od leta 2008 dalje.

1 V slovenski zakonodaji so spremenili termin »azil« v »mednarodno zaščito« ter namesto prosilca za azil vpeljali termin prosilec za mednarodno zaščito. Zaradi uveljavljenosti prejšnjega termina v članku uporabljava obe možnosti.

Raziskovalna perspektiva, vprašanja in primeri temeljijo na večletnih terenskih raziskavah (med letoma 2000 in 2015),² povezanih z migranti/migrantkami, begunci/begunkami, ki so v nekem trenutku svojega življenja (p)ostali v Sloveniji ali Srbiji. V tem raziskovalnem procesu gre za povsem raznolike situacije, ljudi in medosebne stike, ki jih je možno – kot sva nakazali že predhodno – posplošiti v treh vidikih: 1) gre za izkušnje migrantov/migrantk na zunanjih mejah Evropske unije (v t. i. tamponskih conah); 2) gre za ljudi, katerih mobilnost naj ne bi bila dovoljena, zato so podvrženi nadzoru in represiji; in 3) gre za strategije izogibanja nadzoru in nasilju, ki jih razumemo s pomočjo koncepta avtonomije migracij.

EKSTERNALIZACIJA MEJA

Nadzor nad priseljivanjem množi meje, tako navznoter kot onstran državnih meja (Balibar 2007). Mnóženje meja navznoter je najbolj očitno na letališčih in v centrih za tujce ter azilnih domovih. Manj vidne, a zato nič manj učinkovite, so meje v vseh javnih institucijah, kjer je dostop do pravic odvisen od pravnega statusa osebe (državljeni so na vrhu in imajo največ pravic, vmes so tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje, osebe s statusom begunca in osebe s subsidiarno zaščito, nižje so tujci z dovoljenjem za začasno prebivanje, najnižje so osebe z dovoljenjem za zadrževanje in druge osebe brez dovoljenja za prebivanje). Nadzor poteka tudi na daljavo, tako v obliki 'vizumskega režima' (*migrant remote control*) kot v obliki eksternalizacije meja. V primeru Evropske unije eksternalizacija meja pomeni »predstavljanje« nadzora na mejah navzven, v periferne evropske države (Hrvaška, Srbija, Makedonija, Turčija, Grčija) in afriške države ob Sredozemskem morju (financiranje njihovih obmejnih policij, centrov za selekcijo migrantov ipd.). Eksternalizacija meja pomeni, da posamezne države EU vzpostavijo in financirajo centre za tujce v drugih državah (denimo v Maroku, Libiji, Mavretaniji itd.). Na posreden način pa eksternalizacija meja pomeni tudi, da EU krepi in varuje zunanjo mejo (s pomočjo dublinskih uredb in tretje varne države, centraliziranega sistema prstnih odtisov EURODAC, schengenskega informacijskega sistema, skupne obmejne policije Frontex, direktive o vračanju nezakonitih priseljencev) tako, da naj bi begunci ostajali na zunanji strani te meje, na primer v Makedoniji, Albaniji, Srbiji. Te države prilagajajo svoje sisteme evropski migracijski politiki v zameno za določene »bonitete« evropske skupnosti: na primer, eden od pogojev, da je Srbija lahko kandidirala za članstvo v EU, je bila – tako kot pred njo v Sloveniji in na Hrvaškem – uskladitev migracijske zakonodaje z EU.³ Prav tako je liberalizacijo vizumskega režima⁴ Srbija dosegla v zameno za sporazum z EU o 'ponovnem sprejemu' (*readmission agreement*), po katerem so migranti, ki so v EU vstopili iz Srbije, vrnjeni v Srbijo. Sporazumi o vračanju in koncept tretje varne države so mehanizmi eksternalizirane evropske migracijske politike, s katerimi EU s svojega teritorija odstranjuje ilegalizirane migrante, kar pogosto povzroča verižne deportacije, na primer iz Madžarske v Srbijo ter iz Srbije v Makedonijo (pogosto pa še dalje, v Grčijo) (Meh 2013). Tretja varna država je status, ki ga državam podelijo posamezne države članice EU. Gre za problematičen institut,

2 Uršula Lipovec Čebren je v letih 2001–2011 opravljala etnografske raziskave med migranti v Sloveniji in Italiji: tako prosilcev za azil, nedokumentiranih migrantov in oseb s statusom begunca kot migrantskih delavcev. Od leta 2003 se je ukvarjala z antropološkimi raziskavami izbrisanih prebivalcev Slovenije ter njihovimi raznoterimi izkušnjami ilegalizacije. V zadnjem letu se posveča raziskavam migracije v Srbiji: leta 2015 je skupaj s študenti opravila terensko raziskavo (opazovanje z udeležbo in s polstrukturirani intervjuji) v različnih centrih za prosilce za azil v Srbiji. Jelka Zorn je v letih od 2000–2002 opravila intenzivno etnografsko raziskovanje (udeležba z opazovanjem, intervjuji z begunci in migranti ter zaposlenimi) v Azilnem domu in Centru za tujce (Zorn 2003). Pozneje je te ustanove večkrat obiskala (raziskovalno in aktivistično). Od leta 2000 se udeležuje gibanj za pravice beguncev, migrantov in izbrisanih.

3 Na temelju direktiv EU je leta 2008 Republika Srbija sprejela novelo Zakona o tujcih, ki regulira vstop, gibanje in bivanje »tujcev«, istega leta je s sprejemom novele Zakona o varovanju državne meje z EU standardi začela usklajevati tudi zakonodajo o mejnem nadzoru (Meh 2013).

4 Po katerem so lahko državljani Srbije lahko začeli potovati po EU brez vizuma.

ki bolj kot dejansko sposobnost zagotavljanja »varnosti« beguncem/migrantom odraža geopolitična razmerja moči. Tipičen primer je prav Srbija.⁵

Pri vprašanju nadzora je ključna geopolitika: države niso enakovredne, nekatere so bolj suverene kot druge, uveljavljanje njihovih interesov pa je odvisno od njihovega geopolitičnega položaja (Dauvergne 2008 v Franko Aas 2013: 27). Na kakšen način je producirana ilegalnost ljudi oziroma kako je nadzorovana mobilnost, je odvisno od interesa držav z največ moči in vpliva v mednarodnem redu. Pri tem pa gre, kot se je izrazil Gammeltoft-Hansen (v Franko Aas prav tam), za izvajanje »politike s pomočjo zakonodaje«, kar pomeni, da vlade namerno prelagajo (pravno) odgovornost na države z manj moči in vpliva, pri čemer se sklicujejo na zakonodajo. Pri eksternalizaciji meja se odgovornost za kršenje pravic (slabe bivalne razmere, nedostopnost zdravstva in šolstva, mučenje, neučinkovit sistem zaščite) in smrtne žrtve na morskih ali kopenskih mejah oziroma v centrih za tujce razprši in zabriše.

SPREMENJENA VLOGA MEDNARODNE KONVENCIJE O STATUSU BEGUNCEV: AZIL KOT FARSA

Še pred nekaj desetletji ni bilo tako. Migranti in begunci niso bili v situaciji merjenja moči oziroma »iznajdljivosti« z mednarodnimi in državnimi institucijami, migracije niso bile varnostno vprašanje, migranti niso bili grožnja, ki bi jo bilo treba nadzirati z represivnimi ukrepi in/ali izločiti v posebne zaporniške strukture ter prisilno izgnati. Sedanja situacija je zelo oddaljena od Ženevske konvencije o statusu beguncev, sprejete po drugi svetovni vojni na temelju zaobljube »Nikoli več!« – odgovora mednarodne skupnosti na zapostavljanje 32 milijonov apatridov med letoma 1930 in 1940 ter sedem milijonov razseljenih oseb po letu 1945 (Fassin 2005: 374). V prvih desetletjih po drugi svetovni vojni je bila namreč Ženevska konvencija uspešen instrument zaščite političnih beguncev, obenem pa za preostale migrante regularizacija njihovega statusa in dela ni bila ovira, saj ilegalizacija ljudi v državah sprejema ni bila ne sistematična ne množična (Huysmans 2000: 756).

Od osemdesetih let prejšnjega stoletja se politike na področju azila in migracij legitimirajo kot oblika varovanja javnega reda in ohranjanja stabilnosti znotraj države. Sodobne migracije so iz obrobne ekonomske teme postale prvovrstna politična tema (Castels, Miller v Zavrtnik 2011: 56), kjer se migrante vse pogosteje predstavlja kot nevarnost za socialno državo, nacionalne kulture ter, na splošno, za evropski kulturni prostor (Bigo 1994; Huysmans 2000; Bučar Ručman 2014). Postopno se uveljavljajo diskurzi, ki migracije predstavljajo kot vzrok razpadanja nacionalnih »tradicij« in družbene homogenosti, kot notranjo in zunanjo grožnjo za preživetje nacionalnih skupnosti in zahodne »civilizacije«. Kot ugotavlja Huysmans (2000: 757), ti diskurzi reproducirajo politični mit o tem, da so v preteklosti obstajale homogene nacionalne skupnosti ter se lahko ponovno vzpostavijo z izključitvijo tistih migrantov, ki predstavljajo kulturne druge. Namesto sprejemanja in solidarnosti do migrantov in beguncev stopi v ospredje vprašanje varnosti in nadzora. Pride do 'sekuritizacije migracij' (*securitization of migration*) – migracije postanejo varnostno vprašanje, kar se odraža v schengenskih sporazumih, dublinskih uredbah ter vrsti vladnih ukrepov, pa tudi medijskih diskurzih ter praksah prebivalstva povsod po Evropi (Huysmans 2000, 2006; prim. Poziniak, Petrović 2014). Teme, kot so terorizem, droge, kriminal, trgovina z ljudmi, niso več ločene od tem azila in migracij, temveč se jih začne obravnavati skupaj (Bigo 1994: 164). To lahko, skupaj s Huysmansom (2000: 759), imenujemo 'varnostni kontinuum' (*security continuum*):

5 Vprašljiva vloga Srbije kot tretje varne države je bila poudarjena v mnogih poročilih nevladnih organizacij, raziskavah in tudi na ravni posameznih držav članic EU, ki poleg nedelujočega azilnega sistema poudarjajo pomanjkljivo zaščito, tveganje verižnega vračanja ter soočanje proslcev za azil z veliko revščino. Kljub opozorilom se praksa priznavanja Srbije kot »tretje varne države« s strani Madžarske ter posledično praksa vračanja beguncev/migrantov ni spremenila (Ljuština 2015, Hungarian Helsinki Committee 2012).

»institucionaliziran način oblikovanja politik, ki dovoljujejo, da se predstavijo varnostna vprašanja terorizma, trgovine z drogo in pranje denarja na področje migracij«.

Če je bil namen Ženevske konvencije omogočiti beguncem pravico do pripadnosti novi politični skupnosti, jih zaščititi pred arbitrarnostjo policije in pred izključitvijo iz države blaginje, pa danes »duh časa« predstavljata evropski direktivi o pogojih sprejema in vračanju (Reception Conditions Directive in Returns Directive). Obe omenjeni direktivi utrjujeta pridrževanje migrantov in imata podoben cilj kot kazensko pravo (odganjanje, kaznovanje, onesposobljanje), le da pridržani niso upravičeni do enake zaščite pravic, kot jih imajo zaprti na temelju kazenskega prava (Majcher 2013). Ta krimigracija (način prepletanja kaznovalnih ukrepov ter zakonov o tujcih in iskalcih zatočišča) povečuje negativni odnos do priseljencev in priseljenk, kar dopolni začarani krog: priskrbi legitimnost restriktivnim ukrepom na področju priseljevanja.

Vrh ledene gore so deportacije (vračanje v države, iz katerih so prišli, ali celo v njihove države odhoda), posebna tema, ki jo tu obravnavava le zelo na kratko. Odločba o izgonu in druga dokumentacija o načrtovani odstranitvi je, kot pravi eden od zaprtih v centru za tujce v Veliki Britaniji, »organiziranje svojega lastnega pogreba« (Bosworth 2014: 128). Andersson (2014) pa v svojem etnografskem delu o »povratnikih« v Senegal piše, da se po deportaciji v državo odhoda za migrante krog izključevanja, revščine in trpljenja le še pogloblja. Psihološko in fizično jih je pot v Evropo izčrpala, mnogi so brezposelni in brezdomni, saj se ne želijo vrniti k svojcem, ker so za pot porabili vse družinske prihranke in so v očeh sorodnikov »zgube«. Pri tem pa so jih izbrabile še antiimigracijske kampanje, namenjene potencialnim migrantom. V »industriji ilegalnosti« je zanje namreč predvidena vloga – ne vloga akterjev, temveč tistih, ki naj bi bili pred novinarji in raziskovalci vedno znova pripravljeni povedati svojo zgodbo: »njihove zgodbe so konec koncev edini produkt, ki so ga lahko ponudili industriji ilegalnosti, obenem pa tudi edina vez z evropskim svetom, v katerega so v preteklosti želeli vstopiti« (Andersson 2014: 59).

Z vidika avtonomije migracij je mogoče trditi, da deportacije ljudi ne zaustavijo, zagotovo pa ta ukrep poglobi tveganje in ceno nelegalnih prehodov meje. Čeprav je sam nadzor nad priseljevanjem bistveni del problema, ga vlade vztrajno krepijo in prikazujejo kot edino možno rešitev (Hayter 2000).

Viktimizacija

V nasprotju s konceptom avtonomije migracij in dojemanjem ljudi, ki bežijo iz svojih držav, kot tistih, ki jih zaznamujeta pogum in upanje, pa azilna zakonodaja temelji na strahu kot glavni kategoriji za utemeljitev pravic in dovoljenja za prebivanje. Po Zakonu o mednarodni zaščiti oziroma Ženevski konvenciji (1951 in protokolu 1967) status begunca pridobi oseba, ki:

se zaradi dobro utemeljenega strahu pred preganjanjem zaradi rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali političnega prepričanja nahaja izven države, katere državljanstvo ima, in se ne more ali zaradi takega strahu ne želi zaupati zaščitni svoje države; ali oseba, ki nima državljanstva in se nahaja izven države, kjer je imela predhodno prebivališče, pa se zaradi takšnih dogodkov ne more ali zaradi strahu ne želi vrniti v to državo.

V postopku za pridobitev mednarodne zaščite se tako zahteva čim natančnejša avtobiografska zgodba, v kateri morajo ljudje dokazati, da zadoščajo pogojem konvencije. Poleg tega pa morajo, v nasprotju s prakso izpred desetletij, dokazovati tudi resničnost svojih izjav. V praksi to pomeni, da morajo pred uslužbenci izvršilne oblasti razlagati in dokazovati svoje travme, hendikepe in preživeto nasilje. Ni dovolj, da o njih pričajo z besedami, pričakuje se, da se bodo prosilci za azil povsem razgallili: poleg svoje zgodbe pokazali tudi svoje rane (Fassin, d'Halluin 2005: 606). Telo begunca je tako prostor dvojnega zapisa: na eni strani zapisa o preganjanju, mučenju, ki so ju doživeli v svoji državi, in na drugi zapisa resnice, saj rabi kot dokaz institucijam, ki odločajo o azilu (prav tam: 598).

Kot ugotavljata Didier Fassin in Estelle d'Halluin, pa je zahteva po fizičnih dokazih tragično paradoksalna iz dveh razlogov. Prvič zato, ker so sodobne prakse mučenja vse bolj sofisticirane in prikrite ter je

zahteva po fizičnih dokazih mučenja vse težje dosegljiva in njihova telesa vse redkeje o čem spregovorijo. Drugič pa zato, ker kljub vse številčnejšim zahtevam po fizičnih dokazih vladne službe vse bolj dvomijo vanje (prav tam). K temu bi lahko dodali še tretji paradoks, in sicer, da policijski in zdravstveni postopki, s katerimi se zbirajo dokazi (učinkujejo pa kot nadzor in discipliniranje), migrante pogosto retravmatizirajo.

Osebi, ki je doživela večkratno spolno zlorabo, je policist med pregledom ob vstopu v Center za tujce potisnil prst v anus, kar ji je v celoti vrnilo spomin na prestano trpljenje in povzročilo retravmatizacijo (Lipovec Čebtron, terenski zapis, 10. 5. 2015).

Ne le, da taki in podobni pregledi in izpraševanja retravmatizirajo posameznike in posameznice, temveč se status begunca poveže z ranljivostjo, izgubami in bolečino ter vtisne osebi status žrtve. V tem kontekstu se možnost odobritve azila povečuje s sposobnostjo čim globlje potopitve v vlogo žrtve ter s tem z verjetnostjo, da bo postal prosilec za azil objekt sočutja uradnikov. Izkazovanje sočutja – ki je venomer selektivno, saj je kulturno pogojeno (Ticktin 2008) – nadomešča zagotavljanje pravic, pri tem pa prosilci za azil nihajo med tem, da so v določenem trenutku objekti represije, nato objekti sočutja ali obratno (Fassin 2005: 376).

Državni diskurz o zlorabi azila in produciranje ilegalnosti

Ta [celovita evropska migracijska] politika mora upoštevati evropsko tradicijo **dodeljevanja azila in zaščite**, hkrati pa preprečevati **nezakonit prehod meja** [...] Nazadnje Komisija, z namenom **preprečevanja nezakonitega priseljevanja**, vztraja na uravnoteženi in učinkoviti evropski politiki o vračanju oseb (vrnitev nezakonitih migrantov, ki ne potrebujejo mednarodne zaščite, v njihove izvirne države) (Evropska komisija, Europa 2011, poudarki avtoric).

Preprečevanje nezakonitega prehoda meja, vključno z zgoraj omenjenimi tehnikami nadzora (vizumski sistem, fizični nadzor meje EU in njena eksternalizacija), otežuje prihod tudi tistim, ki jih vlade pozneje prepoznajo za »prave« begunce. Zgornji citat sva navedli kot primer tipičnega diskurza in tipičnih praks ločevanja beguncev (evropska tradicija dodeljevanja azila in zaščite) in nedokumentiranih migrantov (nezakonit prehod meja, vrnitev nezakonitih migrantov, ki ne potrebujejo mednarodne zaščite) kot dveh različnih skupin ljudi. Večina oseb, ki poda vlogo za azil (da bi s tem legalizirali svoje bivanje), je v policijskem diskurzu preformulirana v »lažne begunce«. Sintagma »lažni begunec« s pridom promovirajo sodobne evropske migracijske politike, po katerih so »vse osebe, ki poskušajo pridobiti status begunca, razumljene – dokler dokazi ne pokažejo nasprotnega – kot nedokumentirani migranti, ki poskušajo izrabit radodarnost evropskih držav« (Fassin 2005: 369). Čeprav evropske vlade retoriko o »lažnih« beguncih poskušajo legitimirati s pojasnili, da tako varujejo pravice »pravih« beguncev, je v ozadju proces sistematične diskvalifikacije prosilcev in prosilk za azil in s tem tudi instituta azila.

Sintagma »lažni begunec« je v retoriki slovenske migracijske politike bolj znana pod konceptom »zloraba« azila. Pri tem se obtožba »zlorabe« nanaša na širok spekter dejanj, ki variirajo od odsotnosti dokazov o preganjanju in moralnih obsodb vedenja ljudi,⁶ pa do kršitev posameznih zakonskih določb, neupoštevanja ali nepoznavanja arbitrarnih internih pravilnikov centrov za tujce in azilnih domov (Lipovec Čebtron 2009: 195–196; Zorn 2006).

Postopki pridobitve mednarodne zaščite delijo ljudi na »zaslužne« in »nezaslužne«, na »vredne« in »nevredne«, na tiste, ki »imajo razlog za sočutje«, in na tiste, ki »zlorabljajo pravico do azila«. Posledica je ilegalizacija vseh, ki ne ustrezajo selektivnim in arbitrarnim kriterijem azilnega sistema. Stigma »ilegalni migrant« je danes stranski produkt sistema mednarodne zaščite (Ljuština 2015). Rečeno še z drugimi

6 To vedenje je lahko posledica različnih kulturnih nesporazumov, pomanjkanja informacij, izražanja psihične stiske ali duševnih težav (npr. posttravmatskega stresnega sindroma).

besedami: zaradi nadzora nad priseljevanjem, utemeljenega v globalnih neenakostih, je azilni sistem izgubil kredibilnost in praktično sposobnost zaščititi ljudi, ki so v svojih državah pregnani.

PRIDRŽEVANJE: VEČ KOT POL MILIJONA ZAPRTIH LETNO

V azilnih domovih, ki so polodprte institucije, so osebe nastanjene le za čas trajanja njihovega azilnega postopka. Kadar je njihova prošnja za azil zavrnjena in/ali njihova prisotnost na ozemlju ni kako drugače uradno dovoljena, jih policija pridrži oziroma zapre v center za tujce. Čeprav gre »le« za administrativni ukrep, pridrževanje učinkuje drastično, saj zapirajo ne le odrasle, temveč tudi cele družine in otroke brez spremstva (po slovenskem Zakonu o tujcih so lahko zaprti šest mesecev, z možnostjo podaljšanja za nadaljnjih šest mesecev) – z grožnjo deportacije, ki se neredko uresniči. Pridrževanje krši pravico do zasebnega in družinskega življenja v smislu 8. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, saj ta ukrep ločuje družine: zapirajo tudi ljudi, ki so starši in – v nasprotju s svojimi otroki nimajo državljanstva ali dovoljenja za prebivanje v državah EU.⁷

V Evropski uniji in njeni periferiji – »tamponskih conah« – so centri za pridrževanje migrantov vse številčnejši: leta 2011 jih je bilo blizu 420 (Close the Camps 2013). Samo v državah EU je vsako leto – kot učinek »reguliranja migracij« in zavračanja »lažnih« beguncev – v približno 300 centrih za tujce zaprtih približno 600.000 žensk, moških in otrok. (Open Access Now 2015, Close the Camps 2013).

Ljudje, na katere smo nekdaj gledali kot na priseljene delavce in delavke, disidente in disidentke (iz nekdanjih socialističnih držav), so v zadnjih desetletjih potisnjeni v vlogo »objektov« nove storitvene industrije. Če so se v fordistični družbi množično gradile tovarne, pa se danes, v času, ko se te iste tovarne zapirajo, množično gradijo centri za tujce – zapori za razvrščanje, pridrževanje in deportiranje odvečnih. Medtem ko so ljudje ilegalizirani, pa so – čeprav v nasprotju z idejami liberalizma in demokracije – centri za pridrževanje in deportiranje migrantov legalni..

Kot sva že omenili, je pridrževanje ilegaliziranih migrantov oziroma neuspešnih iskalcev mednarodne zaščite administrativni ukrep. To pomeni, da gre za prekršek in ne za kaznivo dejanje. Bistveno pri tem je, da je svoboda posameznika/posameznice slabše pravno varovana kot v primeru kazenskega zakonika. Načelo *habeas corpus* (da naj o odvzemu svobode odloči neodvisni sodnik, pred katerega mora biti pripeljan obdolženec) tu večinoma ne velja. Torej pravni temelj pridržanja ni kazenski zakonik, temveč zakon o tujcih. Pridržanje je opredeljeno kot pomožni ukrep pri uresničevanju odločbe o izgonu tujca (Wilsher 2012).

Glede na liberalnodemokratski red, v katerem živimo, in naraščanje občutljivosti za spoštovanje človekovih pravic, ne moreva mimo vprašanja, kaj se je zgodilo z uporom proti praksam zapiranja in deportiranja ljudi. Kako to, da na območju Evropske unije in v drugih državah ni prišlo do kolektivnega upora proti centrom za tujce? Zakaj prebivalci, lokalne oblasti, mediji in splošna javnost niso postavili pod vprašaj zapiranja posameznikov in posameznic, vključno z otroki? Normalizacija centrov za tujce je eno ključnih vprašanj migracijske in azilne politike, a se bova zaradi pomanjkanja prostora tej temi posvetili na drugem mestu.

7 Problem ločenih družin v britanskem kontekstu obravnava raziskava Campbell, S., Boulougari A., & Koo, Y. (2013) *Fractured childhoods: The separation of families by immigration detention*. V evropskem kontekstu se s tem ukvarja študija Jesuit Refugee Service Europe (2010) *Becoming vulnerable in detention: Civil society report on the detention of vulnerable asylum seekers and irregular migrants in the European Union*. Za situacijo v Združenih državah pa je relevantna študija Wessler, S. F. idr. (2011) *Shattered families: The perilous intersection of immigration enforcement and the child welfare system*. V slovenskem kontekstu so primeri ločevanja družin zaradi zapiranja v center za tujce ali deportiranja dokumentirani v knjigi Lipovec Čeburon, U. in Zorn, J. (urednici) (2011) *Zgodbe izbrisanih prebivalcev*.

»Obstaja način, kako se izogniti odstranitvi«

Čeprav je center za tujce slepa ulica migracij, nekaterim uspe najti prehodne stranske uličice. Podatki iz britanskih centrov za tujce na primer kažejo, da iz države deportirajo približno polovico pridržanih ljudi (Bosworth 2014: 164). Pridržanje se vendarle ne izteče vselej v deportacijo, kot predvideva sistem mednarodne zaščite, spojen z nadzorom nad priseljivanjem. Nekateri uspejo legalizirati svoj status, drugim sodišče odredi varščino ob izpustitvi (prav tam: 13), spet tretji nikoli ne izdajo svoje prave identitete (imena in države izvora), kar pomeni, da jih ni mogoče odstraniti, saj za osebo brez imena ni mogoče pridobiti deportacijske dokumentacije. Ta taktika izogibanja nadzoru je mogoča le, če ima oseba alternativne informacije in lahko tako ravna že ob prvem srečanju z oblastmi (intervju z A., Azilni dom, 2. 3. 2002). Po pričevanju migranta, ki je bil zaprt tako v centru za tujce v Švici (2001) kot nastanjen v azilnem domu v Ljubljani (2002) in je navkljub izkušnjam ilegalizacije in pridrževanja (danes pa ima dovoljenje za prebivanje tujca v Švici) ostal mobilien, je za izogibanje nadzoru ključno imeti relevantne informacije, pridobljene od drugih migrantov in beguncev. Ob srečanju s policijo v Sloveniji je uporabil lažno ime in lažno državo izvora ter podal vlogo za azil. Nekaj tednov je bil nastanjen v azilnem domu v Ljubljani (prav tam). Lažno ime in državo izvora je uporabil zato, da bi preprečil deportacijo v izvorno državo, vlogo za azil pa podal zato, da ga je policija pripeljala v azilni dom (ki je polodprta ustanova) in ne v center za tujce, kjer bi bil brez stikov z zunanjim svetom in odstranjen iz Slovenije. Ljudi, ki se predstavijo z lažnim imenom ali molčijo, pogosto ni mogoče deportirati, zato jih morajo po zakonsko določenem času izpustiti:

Obstaja način, kako se izogniti odstranitvi. Torej ti [odstranjevalni] zapori imajo določeno, koliko časa največ lahko nekdo ostane tam. Ni dovoljeno nekoga držati tam noter deset let. V Švici je to 9 mesecev, v Sloveniji pol leta itd. Če v tem času, torej 9 mesecev oz. 6 mesecev, ne uspejo narediti deportnega potnega lista, morajo človeka izpustiti. [...] Nič jim ne morejo [migrantom], ne morejo jih vrniti, ker ne vedo, od kod so. Vodijo jih na afriške ambasade, da bi se tam pogovarjali z njihovimi ambasadorji, ampak oni molčijo, molčijo ... in potem 9 mesecev sedenja, čakanja (intervju z A., Azilni dom 2. 3. 2002).

To je primer alternativnega znanja in prakse v prizadevanju za svobodo gibanja. Papadopolous in Tsianos (2013: 190) strategije izogibanja nadzoru in ohranjanja mobilnosti imenujeta 'skupno-v-gibanju' (*mobile commons*), vladni in policijski diskurzi pa »zloraba azilnega postopka« in »izogibanje tujca odstranitvi iz države«. 'Skupno-v-gibanju' po mnenju avtorjev zajema: nevidno znanje o mobilnosti (kako potovati, katero pot izbrati, obvezna oprema, prostori podpore, počivališča, podporne in etnične skupnosti, dostop do zdravja in izobraževanja v ciljnih državah itd.); infrastrukturo povezovanja (zbiranje, posodabljanje, evalviranje skupnega znanja na različne načine in s pomočjo različnih medijev – od ust do ust, FB itd.); neformalno ekonomijo (kako najti brezplačnega odvetnika, zdravnika, kako poslati ali prejeti denar, kako najti in uporabljati usluge tihotapcev, kako najti vsaj začasno zaposlitev, kako komunicirati z drugimi migranti/begunci itd.); različne transnacionalne skupnosti za pravice migrantov/beguncev (lokalne aktivistične skupine, politične organizacije itd.); ter – po mnenju avtorjev verjetno najpomembnejšo dimenzijo – politiko skrbi (prijateljstva, usluge, ki niso nikoli vrnjene, zaupanje, skrb za otroke drugih ljudi itd.) (prav tam: 192). Stalna uporaba in širjenje alternativnega znanja in uslug omogočata, da so ti resursi dostopni tudi prihajajočim migrantom (prav tam). Razlog kroženja informacij in stalna medsebojna pomoč pa, kot pravi avtorja, ni v posebni dobronamernosti sodelujočih ali v neki domnevno »naravni« solidarnosti med migranti, ampak v sami značilnosti migracije kot take: je proces, odvisen od množice različnih oseb in stvari (prav tam).

NA POTI V EVROPSKO UNIJO: SLOVENIJA IN SRBIJA KOT »TAMPONSKI CONI«

V vlogi držav z manj moči in vpliva, ki morajo prevzemati naloge »bolj suverenih« držav, sta (bili) tudi Slovenija in Srbija.⁸ Slovenija v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in današnja Srbija sta (bili) na eni strani odgovorni za preprečevanje (ali vsaj oteževanje) vstopa migrantom/beguncem v EU, na drugi strani pa (bili) območje, kamor države EU (s pomočjo inštituta tretje varne države) odlagajo tiste migrante/begunce, ki na teritoriju EU niso zaželeni.

Slovenija kot nekdanja »tamponska država« je svojo zakonodajo in prakso na področju migracij nekritično spremenila v skladu z evropsko, pri tem pa – s sredstvi Evropske unije – vzpostavila azilni dom in center za tujce kot dve ločeni instituciji. Nastali sta iz polodprtega Prehodnega doma, ki ga je Ministrstvo za notranje zadeve vzpostavilo leta 1991. Leta 2000, ob sprejemu nove zakonodaje (usklajene z migracijsko in azilno politiko EU), se je ta ustanova razdelila na azilni dom (polodprta ustanova) in center za tujce (zapor) kot dve ločeni instituciji, kar je pomenilo doslednejše razvrščanje ljudi v kategoriji prosilcev za azil in tujcev, katerih bivanje na ozemlju RS ni bilo dovoljeno.

Če primerjamo situacijo pred dvema desetletjema v Sloveniji in sedanjv v Srbiji, se zdi ena od razlik v tem, da so v slovenski Prehodni dom sprejemali ne le migrante oziroma begunce iz različnih držav (katerim cilj priseljevanja večinoma ni bila Slovenija), ampak tudi slovenske izbrisane.⁹ Kot se je izrazila Sara Pistotnik (2010: 53), je bil izbris »poligon za strukturno nasilje«, ki ga je začela izvajati nova država Slovenija na področju migracij. Iz Prehodnega doma in poznejšega centra za tujce naj bi jih deportirali v države, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije. A ker Slovenija takrat z Bosno in Hercegovino in s tedanjo Zvezno republiko Jugoslavijo še ni imela sklenjenih sporazumov o vračanju oseb,, mnogih niso mogli odstraniti. Za takratno ravnanje z ljudmi, na katere se je gledalo kot na tujce, je ilustrativen spodnji odlomek iz časopisa *Delo* iz leta 1995:

Ko jih poslušáš, misliš, da so pristni Štajerci ali Ljubljanci, vendar jezik nikomur ne zagotavlja bivanja v Sloveniji. Za to so potrebni papirji. Kdor jih nima, jo mora zapustiti, medtem ko čaka nanje, pa **mora živeti v Prehodnem domu za tujce**, če nima družine ali koga, ki bi jamčil ali skrbel zanj.

[...] **Bolj lagodno je živeti** na račun davkoplačevalcev v prehodnem domu, medtem ko čaka, da ga vrnejo v rodni kraj, kjer pa divja vojna, in se povratek odlaga iz meseca v mesec (Andrej Dvoršak, *Delo*, 5. avgusta 1995 v Zorn 2006, poudarki avtoric).

V odlomku sva poleg kazni (oseba, ki nima papirjev, **mora živeti v Prehodnem domu**) poudarili tudi znano mantro sovražnega govora, da je »bolj lagodno živeti na račun davkoplačevalcev v Prehodnem domu«. Odlomek prikaže tipično protislovnost: migranti (čeprav v konkretnem primeru ni šlo za migrante) **morajo živeti v Prehodnem domu**, a so hkrati tudi izkoriščevalci, ker tam živijo **na račun davkoplačevalcev**. Odlomek je zanimiv tudi s perspektive avtonomije migracij, kar omogoči pogled onstran zatiranja in sovražnega govora. V nasprotju z izbrisom, torej v kontekstu migrantov in beguncev v »tamponskih conah«, je (bilo) za marsikatero osebo resnično »bolj lagodno« nekaj dni ostati v Prehodnem domu oziroma pozneje azilnem domu, kot pa zgolj potovati ali živeti v t. i. migrantskih džunglah.

8 Za uvid v zapleteno migrantsko situacijo v Srbiji je treba upoštevati dejstvo, da poleg vse večjega števila migrantov, ki preko Srbije poskušajo priti v države Evropske unije, v Srbiji živi tudi veliko beguncev iz balkanskih vojn ter razseljenih oseb s Kosova. Kompleksnost poveča še dejstvo, da je poleg imigrantske države Srbija že več desetletij emigranška država: v obdobju med letoma 2000 in 2010 je Srbija v svetovnem merilu spadala med prvih pet držav, iz katerih prihaja največ prosilcev za azil v države Evropske unije (Vujađinović idr. 2013: 54).

9 Leta 1995 je na primer približno polovica ljudi v policijskih evidencah Prehodnega doma vodenih pod osebe iz republik nekdanje Jugoslavije: med 2.403 osebami je bilo 1.306 oseb iz nekdanjih republik SFRJ (Čelik 2006 v Zorn 2006).

V Srbiji deluje pet azilnih centrov, ki so razpršeni po centralnovzhodnem (Bogovađa, Banja Koviljača, Krnjača) in jugovzhodnem (Tutin, Sjenica) delu teritorija, obenem pa tudi *prihvatilište za strance* (center za tujce),¹⁰ v katerem so zaprti ilegalizirani migranti, ki čakajo na deportacijo.¹¹

Na tej poti do EU se v mnogih primerih ustavijo v azilnih centrih. Številni med njimi svojo vlogo v centrih redefiniirajo: prakticirajo neposlušnost do nesmiselnih (in pogosto povsem arbitrarnih) pravil v centrih ter se jim dnevno upirajo. Predvsem pa funkcijo centrov, ki naj bi bile ustanove nadzora in selekcije »pravih« beguncev, subvertirajo, saj jih jemljejo kot prostore počitka po naporni poti do Srbije, oziroma kot prostore, v katerih se pripravljajo za nadaljnjo pot (Lipovec Čebtron, terenski zapis, 11. 4. 2015).

Srbija še ni vključena v uredbo Dublin III, ki določa državo, odgovorno za izvajanje azilnega postopka, in tudi ni del skupne baze prstnih odtisov prosilcev za azil EURODAC (Stojić Mitrović 2014: 1116). Posledično vloga za azil v Srbiji ni ovira za azilni postopek v državah članicah EU – informacija, ki jo begunci prejmejo od drugih beguncev.

Podobno se je v Sloveniji dogajalo v devetdesetih letih, ko je bilo za mnoge začasno bivanje v azilnem domu predah, počitek na poti iz afriških držav, Irana, Afganistana itd. v države EU. Za prosilce za azil iz držav nekdanje Jugoslavije je bila Slovenija pogosteje ciljna in ne tranzitna država. Takrat skupna evropska baza prstnih odtisov prosilcev za azil EURODAC še ni obstajala, tako da vloga za azil v Sloveniji ni dokončno zapečatila azilnega postopka v državah EU, kamor so bili namenjeni (po zavrnitvi v Sloveniji). Ljudje so množično zaprosili za azil, čeprav je bilo očitno, da sistem – zaradi razvrednotenja Ženevske konvencije in nefunkcionalnosti »tamponskih con« – ni deloval, tako kot danes ne deluje v Srbiji. To nedelovanje odraža tudi statistika: leta 2000, ko je v Slovenijo prišlo največ beguncev, je prošnjo za azil oddalo 9.244 oseb, status begunca pa so dobile le tri osebe (Ministrstvo za notranje zadeve 2015). V Srbiji pa je od vzpostavitve azilnega postopka leta 2008 do maja 2015 vlogo za azil oddalo 50.467 ljudi; status begunca so priznali desetim osebam, 12 pa subsidiarno zaščito (Pravo na azil u Republici Srbiji 2015).¹²

Vendar pa se zaradi množičnega prihoda migrantov/beguncev v Srbijo in samovoljnega vodenja azilnih centrov pogosto dogaja, da prosilci za azil ne dobijo namestitve v azilnih centrih in so že med postopkom ilegalizirani – ne dobijo identifikacijske izkaznice in so prisiljeni spati na prostem, v t. i. džunglah.

Večina migrantov/beguncev ve, da v Srbiji praktično nimajo možnosti dobiti azil. Vedo tudi, da se morajo, ko vstopijo v Srbijo, javiti policiji, kjer dobijo potrdilo, da nameravajo zaprositi za azil v enem od petih azilnih centrov, ki jim ga določijo. Na voljo imajo le 72 ur, da na lastne stroške pridejo do centra – ta je običajno več sto kilometrov oddaljen od njihovih poti, ki vodijo proti severu, proti Madžarski in Hrvaški. Kljub temu pa je potrdilo edini dokument, ki jih v tej situaciji ščiti pred popolno ilegalizacijo. Ker mnogi vedo, da v Srbiji policijske postaje informacijsko niso dobro povezane, lahko po pretečenih 72 urah ponovno zaprosijo za potrdilo na drugi postaji ter nato na tretji, vse dokler ne pridejo v bližino meja EU (Lipovec Čebtron, terenski zapis, 10. 4. 2015).

10 Države različno imenujejo prostore, kamor policija ali (zasebna) varnostna služba zapira migrante: *prihvatilište za strance* v Srbiji, *detention centre* in *removal centre* v Veliki Britaniji, *estaciones migratorias* v Mehiki, *centri di identificazione ed espulsione* v Italiji, *centres de rétention administrative* v Franciji. Kot piše Michael Flynn (2013), gre pri zapiranju migrantov za nelagodje liberalnih demokracij, zato neredko oblikujejo taka imena centrov, ki ne razkrivajo njihove prave narave. Ilustrativen je primer slovenskega centra za tujce, ki se je sprva imenoval *center za odstranjevanje tujcev*. Po protestih gibanja za pravice prebežnikov in drugih skupin za solidarnost z begunci so oblasti reagirale tako, da so spremenile ime centra.

11 Praksa zapiranja migrantov se v Srbiji ne pojavlja le v Padinski Skeli (*Prihvatilište za strance*), temveč tudi v lokalnih zaporih (*Okružni zatvor*), kamor za 3–30 dni zaprejo osebe, ki ne zmorejo plačati kazni (60–300 EUR) za nelegalno bivanje na srbskem ozemlju.

12 Največ prošenj za azil je bilo v Sloveniji vloženi leta 2000 (in sicer 9.244 v primerjavi z letom 2014, ko jih je bilo 385) (Ministrstvo za notranje zadeve 2015). V celotnem obdobju 1995–2004, ko je Slovenija vstopila v EU, je bilo vloženi 15.929 prošenj za azil, 117 osebam so priznali begunski status ali subsidiarno zaščito. Za primerjavo naj navedeva, da je v Srbiji od vzpostavitve azilnega postopka leta 2008 do leta 2015 (prvih pet mesecev) za azil zaprosilo 50.467 oseb.

Tudi ta primer alternativnega znanja redefinira obstoječe institucije in ohranja mobilnost ljudi. Čeprav so strukturni procesi prilagajanja obeh držav v marsičem podobni, pa so se poleti 2015 razmere v Srbiji močno spremenile zaradi povečanega števila ljudi, ki v Evropi iščejo zatočišče. Množično in na očeh javnosti prestopajo tako »tamponske« kot »šengenske« meje. Učinek tega prestopanja meja je spodkopavanje in radikalno razgaljanje evropskega sistema »mednarodne zaščite«, ki v danem – morda zgodovinsko prelomnem trenutku (avgust/september 2015) – ne more več skriti svojega pravega obraza nadzora, nasilja in ubijanja.

ZAKLJUČEK

Trenutne razmere v Srbiji in Makedoniji, ko ne živih ne mrtvih beguncev ni več mogoče prikriti ali spregledati, jasno kažejo na škodljivo zmes sistema mednarodne zaščite in nadzora nad priseljevanjem. Zato je zgornja trditev, da je azil farsa, vse bolj očitna. Prav tako pa v teh razmerah postaja očitno, da brez 'skupnega-v-gibanju' (širjenje informaciji med begunci, povezovanje, alternativno znanje in politika skrbi) mobilnost beguncev, denimo iz Sirije v Nemčijo, sploh ni mogoča. Ko je bilo število beguncev in migrantov na poti v EU manjše, so oblasti zatiranje ljudi opravičevale z ukrepi preverjanja »pravih« beguncev, danes, ko begunci masovno prestopajo meje in njihovega *strahu* pred preganjanjem ni mogoče individualno ugotavljati, pa EU ostaja brez odgovora.

V članku sva skušali pokazati posamezne vidike migracijske politike EU, ki so postali problematični zaradi globaliziranega nadzora nad priseljevanjem (z ukrepi ilegalizacije, pridrževanja in deportacij) ter so postopno degradirali azilni sistem v farsa, v negacijo samega sebe. Pokazati sva želeli tudi posledice časovnega in prostorskega zaostrovanja omenjenih problematičnih ukrepov: časovno v primerjavi z drugačnim odnosom do migrantov/beguncev kot pred nekaj desetletji, v katerem je nastala Ženevska konvencija, prostorsko pa v eksternalizirani migracijski politiki, ki odgovornost za vse bolj nasilne migracijske ukrepe prelaga na svoje zunanje meje. V tem smislu sva skušali orisati zgodbo »tamponskih con«, perifernih držav mednarodnega sistema, ko celotne države postanejo meje, v našem primeru meje EU. Te so kot padajoče domine – ko se dovolj prilagodijo, bodo na njihovo mesto vstopile nove »tamponske cone«, še bolj geografsko in simbolno oddaljene od centrov moči liberalnih demokracij. V centrih moči so migracije regulirane in zakonodaja spoštovana, a to pomeni tudi, da so zapiranja in deportacije ljudi v porastu, države pa izumljajo vedno nove načine, kako pomiriti očitno kontradiktornost: deklarirano spoštovanje in dostojanstvo na eni strani ter dejansko širjenje in brutaliziranje ukrepov nadzora na drugi. V članku sva pokazali, da je taka pomiritev nemogoča prav zaradi motivacije in subverzivnega potenciala avtonomije migracij.

VIRI IN LITERATURA

- Andersson, Ruben (2014). *Ilegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. Oakland: University of California Press.
- Balibar, Étienne (2007). *Mi, državljani Evrope?: Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Bigo, Didier (1994). »The European internal security field: Stakes and rivalries in a newly developing area on police intervention«. *Policing Across National Boundaries* (ur. Malcom Anderson, Monica Den Boer). London: Pinter, 161–173.
- Bosworth, Mary (2014). *Inside Immigration Detention*. UK: Oxford University Press.
- Bučar Ručman, Aleš (2014). *Migracije in kriminaliteta: Pogled čez meje stereotipov in predsodkov*. Ljubljana: ZRC SAZU.

- Campbell, S., Boulougari A., & Koo, Y. (2013). *Fractured childhoods: The separation of families by immigration detention*. UK, London: Bail for Immigration Detainees, <http://www.biduk.org/162/bid-research-reports/bid-research-reports.html>. (1. 6. 2015).
- Close the Camps (2013). The Principal Spaces of Detention. <http://en.closethecamp.org/2014/12/18/the-principal-spaces-of-detention/>
- Diken, Bülent, Laustren, Carsten Bagge (2006). The Camp. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 4/88: 443–452.
- Europa (2011). *Povzetki zakonodaje EU*, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0059_sl.htm (1. 6. 2015).
- Fassin, Didier (2005). Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology* 20/3: 362–388.
- Fassin, Didier, d'Hauillan, Estelle (2005). The Truth from the Body: Medical Certificates as Ultimate Evidence for Asylum Seekers. *American Anthropologist* 107/4: 597–608.
- Flynn, Michael (2013). The Hidden Costs of Human Rights: The Case of Immigration Detention, Global Detention Project Working Paper No. 7.
- Flynn, Michael (2014). How and Why Immigration Detention Crossed the Globe, Global Detention Project Working Paper No. 8.
- Franko Aas, Katja (2013). „The Ordered and the Bordered Society: Migration Control, Citizenship and the Northern Penal State“. *The Borders of Punishment: Migration, Citizenship and Social Exclusion* (ur. Katja Franko Aas, Mary Bosworth). UK: Oxford University Press, 21–39.
- Hayter, Teresa (2000). *Open borders: The case against immigration controls*. London: Pluto Press.
- Hungarian Helsinki Committee (2012). Serbia as a Safe Third Country: Revised, <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Serbia-report-final.pdf>
- Huysmans, Jef (2000). The European Union and the Securitisation of Migration. *Journal of Common Market Studies* 38/5: 751–777.
- Huysmans, Jef (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. London, New York: Routledge.
- Jesuit Refugee Service Europe (2010). *Becoming vulnerable in detention: Civil society report on the detention of vulnerable asylum seekers and irregular migrants in the European Union*. Brussels: Jesuit Refugee Service – European Regional Office, http://www.jrseurope.org/publications/JRS--Europe_Becoming%20Vulnerable%20in%20Detention_June%202010_PUBLIC_updated%20on%2012July10.pdf. (5. 5. 2015)
- Lipovec Čebren, Uršula (2009). Od kulture nezaupanja do selektivnega sočutja: Prosilci in prosilke za mednarodno zaščito v slovenskem zdravstvenem sistemu. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 37/235–236: 190–230.
- Lipovec Čebren, Uršula, Zorn, Jelka (ur.) (2011). *Zgodbe izbrisanih prebivalcev*. Ljubljana: Sanje.
- Ljuština, Ivana (2015). Kako misliti koncept »tretje varne države«: Primer migracijske politike EU do Republike Srbije (diplomsko delo). Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Majcher, Izabella (2013). „Crimmigration“ in the European Union through the Lens of Immigration Detention, Global Detention Project Working Paper No. 6.
- Meh, Ela (2013). La Serbie, antichambre de l'Union européenne. *Plein Droit* 96: 27–30.
- Mezzadra, Sandro (2015). Immigrants are a determining element of working class, intervju z Murat Bay, Sendika.org, <http://sendika1.org/2015/06/sandro-mezzadra-immigrants-are-a-determining-element-of-working-class-murat-bay/> (26. 8. 2015)
- Milohnič, Aldo (ur.) (2000). *Evropski vratarji: Migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Ministrstvo za notranje zadeve (2015). Odločanje v postopkih za priznanje mednarodne zaščite po letih, http://www.mnz.gov.si/si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/statistika/

- Open Access Now (2015). Open Access Now to Detention Centres for Migrants, <http://en.close-the-camps.org/open-access-now/>
- Pajnik, Mojca, Zavrtnik Zimic, Simona (2003). *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Papadopoulos, Dimitris, Tsianoa, Vassilis S. (2013). After citizenship: Autonomy of migration, organisational ontology and mobile commons. *Citizenship Studies* 17/2: 178–196.
- Pistotnik, Sara (2010). Izbris kot poligon evropskih migracijskih politik ali »oprostite mi, prosim, ampak vaši predpisi so izbrisali moj status«. *Brazgotine izbrisa* (ur. Neža Kogovšek idr.). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Poziniak, Romana, Petrovič, Duško (2014). »Tražitelji azila kao pretnja.« *Studia ethnologica croatica* 46/1: 47–72.
- Pravo na azil u Republici Srbiji (2015). Pravo na azil u Republici Srbiji – periodični izvještaj za januar–maj 2015. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, http://www.azil.rs/doc/KVINTALNI_IZVE_TAJ_2015_1_1.pdf (30. 8. 2015).
- Rygiel, Kim (2010). *Globalizing Citizenship*. Vancouver, Toronto: UBC Press.
- Stojić Mitrovič, Marta (2014). Serbian migration policy concerning irregular migration and asylum in the context of the EU integration process. *Issues in Ethnology and Anthropology* 9/4: 1106–1120.
- Ticktin, Miriam (2006). Where ethics and politics meet: The violence of humanitarianism in France. *American Ethnologist* 33/1: 33–49.
- Vujadinović, Snježana, Šabič, Dejan, Joksimović, Marko, Gojić, Rajko, Živković, Ljiljana, Gatarić, Dragica (2013). Asylum Seekers from Serbia and the Problems of Returnees: Why Serbia is among the World's Leading Countries in Number of Asylum Seekers. *Dve domovini / Two Homelands* 37: 53–68.
- Wessler, S. F. idr. (2011). *Shattered families: The perilous intersection of immigration enforcement and the child welfare system*. New York: Applied Research Center, <http://www.immigrationresearch-info.org/report/other/shattered-families-perilous-intersection-immigration-enforcement-and-child-welfare-syst> (2. 6. 2015).
- Wilsher, Daniel (2012). *Immigration detention: Law, history, politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zakon o tujcih (2011), <https://www.uradni-list.si/1/content?id=104275> (20. 5. 2015).
- Zavrtnik, Simona (2011). Sodobne migracije v mnenjih slovenske javnosti. *Dve domovini / Two homelands* 33: 55–71.
- Zorn, Jelka (2003). Etnografija vsakdanjega življenja ljudi brez slovenskega državljanstva (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zorn, Jelka (2006). Od izjeme do norme: Centri za tujce, pridrževanje in deportacije. *Časopis za kritiko znanosti* 34/226: 54–73.

SUMMARY

AUTONOMY AND CONTROL OF MIGRATION IN EUROPEAN "BUFFER ZONES"

Uršula LIPOVEC ČEBRON, Jelka ZORN

Two key concepts that intertwine throughout the text are immigration control and the autonomy of migration. It is important to emphasize that in practice, the former is a response to the latter and not the other way around. The concept of the autonomy of migration makes it possible to consider refugees and migrants without resorting to victimization and security discourse. Some actual examples of the struggle for mobility are described and presented as the *mobile commons*. Drawing on Papadopoulos and Tsianos (2013) this means that people on the move create and share a world of knowledge, information, methods for survival, mutual care, solidarity, etc.

Immigration control is broken down by presenting typical discourses (the distinction between refugees and economic migrants, security discourse, victim discourse, asylum abuse) and countermeasures (incarcerating "illegal" migrants and the externalization of European borders). The 1951 Refugee Convention has been replaced by the *securitisation* of migration and a "culture" of suspicion (refugees are perceived as guilty until they can prove otherwise). The asylum procedure is highly problematic due to the way the underlying category of *fear* is constitutive of refugee status and due to its ineffectiveness in protecting refugees. In the context of securitisation the asylum procedure is seen as an instrument for producing illegalisation in the form of a massive number of undocumented migrants. The main argument of the paper is that in practice, immigration control blocks not only the autonomy of migration, but also the system of international protection (asylum).

There are roughly 420 detention sites in the EU and its periphery, of which 300 are located inside the EU. In them, some 600,000 men, women and children are being detained while they await deportation. Immigrant detention means administrative imprisonment without the normal due process safeguards commonly demanded by liberal democracies. The perspective of autonomy of migration makes it possible to identify resistance and appreciate the knowledge of the mobile commons in safeguarding mobility even in detention situations which are generally thought to be an unavoidable dead end in the rejected asylum or migration process.

The concepts and practices of the struggle for mobility on the one hand and state control on the other are reflected in Europe's externalized borders – "buffer zones" which are supposed to support the European asylum system and also protect the EU from migrations. Geopolitics is central to an understanding of immigration control, as neighbouring countries (the periphery of the international system) are co-opted for policing jobs which are at odds with liberal and democratic values. Responsibility for the effects of repressive measures is thus dispersed and blurred. The paper uses examples from Slovenia and Serbia to consider practices in the buffer zones from the perspective of the autonomy of migration, and thus goes beyond the narrow framework of oppression and ineffective systems of protection.